

De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Onderstaande tekst is er één uit een reeks webartikelen onder de titel '*De vakbeweging: strategienotities*'.

- Alle artikelen [in één pdf-bestand](#).
- Alle artikelen [afzonderlijk](#)
- Download de bundel '[Positie en Strategie Vakbeweging](#)'

Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel '*Positie en strategie van de vakbeweging*'¹. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'.

(<https://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie.html>).

De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp '*strategie van de vakbeweging*'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.

Reageren? Mail naar jan@verhagen-bakker.nl

De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).

3. Dilemma 1: Angelsaksisch of Rijnlands vakbondsmodel?

Dilemma...of toch niet?

In het derde artikel van de bundel, *De vakbeweging tijdens de 'stille revolutie'* komen een tweetal vakbondsdilemma's aan de orde. Eén daarvan: "*Moeten we een Rijnlands of Angelsaksisch vakbondsmodel nastreven?*", zoals Boumans en Eshuis zich in de inleiding van hun gezamenlijke artikel afvragen.²

Allereerst: is hier wel sprake van een dilemma? De meest voor de hand liggende definitie van dit woord is '*moeilijke keuze*'³. Vaak ook impliceert een dilemma elkaar uitsluitende opties: *of het een, of het ander*.

Is er in dit geval werkelijk sprake van een 'dilemma'. Zijn 'Angelsaksisch' en 'Rijnlands' inderdaad te beschouwen als *vakbondsmodellen* waaruit een (moeilijke) keuze gemaakt moet worden?

Om de vraag te beantwoorden is een kijkje in de geschiedenis nodig.

De termen 'Angelsaksisch' en 'Rijnlands' zijn ná de val van de Berlijnse muur ontstaan, om precies te zijn in 1991.

Auteur Ben Kuiken: "*Na de val van de muur in 1989 had het communisme afgedaan als alternatief voor het kapitalisme, maar dat wilde volgens Albert (dit is zijn achternaam, voornaam is Michel, JV) niet zeggen dat de hele wereld dan maar het neoliberale kapitalisme van de Amerikanen*

¹ Letterlijke titel: '[Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen](#)' (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging' <https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

² De vakbeweging tijdens de stille revolutie', blz. 25 van de bundel

³ <http://nl.wiktionary.org/wiki/dilemma>

(Reagonomics) moest omarmen. Er was een mildere variant mogelijk en die was, althans volgens Albert, superieur.⁴

Ook in een ander artikel geeft Ben Kuiken, onder andere auteur van managementboeken een interessante schets⁵. Hij stelt: *"Het Rijnlandse model staat lijnrecht tegenover het Angelsaksische model in zijn meest rauwe vorm (zoals te vinden is in de VS, Groot-Brittannië en Singapore), waarbij geld vaak de enige maatstaf lijkt te zijn, de aandeelhouder de baas is en processen alleen nog maar zo efficiënt en goedkoop mogelijk worden gemanaged."*

'De Groene'⁶ formuleert het in 2009 zo:

"Het (Rijnlands model, JV) kenmerkt zich door corporatistische, op consensus gerichte structuren, waarin overleg tussen bedrijven, vakbonden en de staat voorop staat. Niet de aandeelhouders, maar de stakeholders beslissen. Dat zou volgens voorstanders het langetermijndenken binnen bedrijven bevorderen, in tegenstelling tot de Angelsaksische kortademigheid, gedreven door snelle winst. In Rijnlandse economieën delen door het sociale stelsel bovendien bredere lagen van de bevolking in de welvaart. Ten slotte houdt het Rijnlandse model volgens sommigen ook in dat werkgevers zich sociaal verantwoordelijk opstellen. Zij zorgen voor hun werknemers."

Kortom: beide termen zijn van recente oorsprong, en pas tegelijk met (of eigenlijk: na) de opmars van het neoliberalisme geformuleerd.

Dat neemt niet weg dat de achterliggende vormen van kapitalisme al vóór die tijd bestonden. Niet voor niets worden de aloude *'corporatistische, op consensus gerichte structuren, waarin overleg tussen bedrijven, vakbonden en de staat voorop staat'* door 'de Groene' als Rijnlands getypeerd. Maar parallel aan het in Nederland redelijk rimpelloos voortbestaande stelsel van instituten en overlegorganen constateren we vanaf begin jaren '80 ook de toenemende Angelsaksische invloeden. In het op marktwerking en deregulering gericht overheidsbeleid⁷ en binnen het bedrijfsleven. 'De Groene' typeert dat in 2009 treffend als *'Angelsaksische kortademigheid, gedreven door snelle winst'*.⁸

Zoals uit bovenstaande blijkt: 'Angelsaksisch' en 'Rijnlands' zijn helemaal geen *vakbondsmodellen*. Het zijn beide 'verschijningsvormen' van kapitalisme⁹.

Maar ook in een ander opzicht kun je het geen *vakbewegingsdilemma* noemen. De Nederlandse vakbeweging heeft sinds jaar en dag een duidelijke voorkeur voor wat pas later de Rijnlandse vorm van kapitalisme is gaan heten. En er zijn geen aanwijzingen dat binnen de FNV of andere vakbonden ineens voorstanders zijn te vinden van het rücksichtsloze aandeelhouderskapitalisme, dat kenmerkend is voor het Angelsaksisch model.

De conclusie is dus eenvoudig: *hoezo vakbewegingsdilemma?*

⁴ Ben Kuiken 'Het Rijnlandse Model: uitleg voor beginners' op

<https://managementscope.nl/magazine/artikel/406-rijnlands-model-angelsaksisch-model>

⁵ Ben Kuiken - 'De verschillen tussen Rijnlands en Angelsaksisch model' op

<https://managementscope.nl/magazine/artikel/681-verschillen-angelsaksisch-rijnlands-model>

⁶ <https://www.groene.nl/artikel/de-herrijzenis-van-het-rijnlandse-kapitalisme>

⁷ al ruim vóór 1989! Het door de overheid geïnitieerde project Marktwerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit (MDW) (1995) is een voortzetting van overheidsinitiatieven van begin jaren '80. Een boeiende (en to-the-point!) analyse uit gereformeerd-christelijke kring is te lezen op

<https://www.digibron.nl/search/detail/dfadc3d45948b8029b25d9f6fd5fe554/deregulering-naar-eerherstel-voor-de-wet>

⁸ 'De herrijzenis van het Rijnlandse kapitalisme' - De Groene 20 mei 2009 - <https://www.groene.nl/artikel/de-herrijzenis-van-het-rijnlandse-kapitalisme>

⁹ <https://managementscope.nl/magazine/artikel/681-verschillen-angelsaksisch-rijnlands-model>

Het verscholen dilemma

Maar zo eenvoudig ligt het toch niet. Want *achter* dit non-dilemma gaat een voor de vakbeweging wezenlijk dilemma schuil: accepteert de vakbeweging de huidige - kapitalistische - maatschappijordening, of niet? Tot 1996 is het formele antwoord: nee, dat doen we niet. Akkoord, vaak blijft dit steken in woorden en werkt de vakbeweging, vooral op bestuursniveau, met verve mee aan 'herstel, groei en bloei' van kapitalistische verhoudingen.

Maar, retoriek of niet, het besef dat er ter verwezenlijking van fundamentele en blijvende werknemersbelangen ook een fundamentele breuk met de bestaande maatschappij-orde nodig is, blijft lange tijd onderdeel van het gedachtegoed van de vakbeweging. Tot 1996. Dan lanceert de FNV

een nieuwe ontwerpgrondslag¹⁰ en schudt, net als Wim Kok dat in de PvdA doet, zijn ideologische veren af.

De kort na 1996 aanvaarde, vernieuwde 'Grondslag' staat symbool voor het meebuigen van de FNV met het neoliberalisme, vormt als het ware de bezegeling van een veranderingsproces, dat kort daarna zou uitmonden in een visie op de vakbond als 'sociale ANWB'¹¹, 'de FNV, uw zaakwaarnemer'.^{12 13}

Het logo van FNV Bondgenoten, 'werkt in uw voordeel', is feitelijk een andere formulering voor deze zaakwaarnemersvisie op de vakbond. Misschien nog wel een graadje erger, vanwege de duidelijke associatie met individuele ledenvoordelen. Die insteek leeft tot op de dag van vandaag voort. De 'lokkers om lid te worden' op fnv.nl zijn nagenoeg uitsluitend gericht op *individueel voordeel*.¹⁴

Toch lijkt de FNV de voorbehoudloze acceptatie van bestaande maatschappelijke verhoudingen ruim 15 jaar later los te laten. Het in 2018 gestarte FNV-Offensief stelt dat we de 'diepere oorzaken' van fenomenen als de race naar beneden moeten duiden en aanpakken, en moeten streven naar een 'rechtvaardige samenleving'.

Voormalig lid van het Dagelijks Bestuur Ruud Kuin, en co-creator van het FNV Offensief, formuleerde in 2016, voorafgaand aan een spreekbeurt van de Australische vakbondsman Michael Crosby in Utrecht kort, krachtig en helder:

“Wat voor vakbond willen wij zijn? Eén die verslechtingen en leed dat mensen wordt aangedaan een beetje probeert te verzachten, er de scherpste kantjes vanaf haalt? Of één die maatschappij en

¹⁰ <https://www.digibron.nl/search/detail/b84c8fa9b9ca432a15b9bc38f5ecb60f/fnv-gaat-zich-toeleggen-op-arbeid-en-inkomen>

¹¹ Het logo van FNV Bondgenoten, 'werkt in uw voordeel', is feitelijk een andere formulering voor deze visie op de vakbond. In zekere zin nog een graadje erger, vanwege de duidelijke associatie met individuele ledenvoordelen. Die insteek leeft tot op de dag van vandaag voort. De 'lokkers om lid te worden' op fnv.nl zijn nagenoeg uitsluitend gericht op *individueel voordeel*. Zie <https://www.fnv.nl/lidmaatschap/>

¹² Zelfs het CNV, bij monde van Anton Westerlanden, heeft hierop in 1996 fundamentele kritiek. De FNV 'links gepasseerd' door het CNV? <https://www.trouw.nl/home/-wat-doet-fnv-met-solidariteit-~a3500377/>

¹³ Zie ook Tamminga - 'De vuist van de vakbond', blz. 93 - Amsterdam/ Antwerpen 2017

¹⁴ Zie <https://www.fnv.nl/lidmaatschap/>

samenleving structureel probeert te veranderen, te verbeteren, rechtvaardiger te maken? De keuze voor een activerende vakbeweging is wat mij betreft óók een keuze voor het tweede type vakbond." (Vrij naar Ruud Kuin, introducerende woorden tijdens de FNV-bijeenkomst met Michael Crosby, Utrecht 8 maart 2016)

Toch kleurt datzelfde offensief braaf binnen de lijntjes van de bestaande sociale orde, zoals ook Boumans constateert: "*Alle drie de thema's (van het Offensief, JV)... tasten niet de machts- en bezitsverhouding aan (klasse) en zijn gericht op het verbeteren van de positie van werkenden en niet-werkenden (maatschappij).*"¹⁵

¹⁵ (bundel blz. 61).